

Het oproepen van de 'spitters' (zo werden zij in de regel genoemd maar wij zullen die aanhalingstekens voortaan maar weglaten) ging aanvankelijk met veel verwarring gepaard, hetgeen wel onvermijdelijk was bij zoveel tegenstellingen aan Duitse kant en gegeven het feit dat de Duitse organisatoren eerst woon- en werkruimte moesten vorderen en zich moesten oriënteren. In Zutfen begon de *Organisation Todt* met enkele villa's in beslag te nemen (de bewoners werden op straat gezet); zij liet vervolgens vele honderden arbeiders oproepen om op 13 september om acht uur 's ochtends bij het stadhuis aanwezig te zijn – ruim tweehonderd verschenen er op tijd maar de eerste OT-functionaris kwam pas om negen uur opdagen en de arbeiders gingen eerst zes uur later op pad zonder dat men hun iets te eten had gegeven, 'man hat', aldus een brief van de NSB-burgemeester, 'den Eindruck bekommen, dass die Organisation Todt eine Bande ist.'¹ In Winterswijk werden in de tweede week van september achthonderd mannen opgeroepen om bij Zevenaar te gaan spitten – er verschenen er op vrijdag 15 september tweehonderd en op zondag 17 september ca. honderd. De grote Geallieerde luchtlandingen evenwel die zich op die zondag voordeden, leidden er toe dat alle spitters het werk bij Zevenaar in de steek lieten en huiswaarts keerden. Die luchtlandingen, gekoppeld als zij waren aan de verwachting dat heel Nederland spoedig zou worden bevrijd, stimuleerden de geest van verzet. Om even bij Winterswijk te blijven: op vrijdag 22 september liet de burgemeester, een NSB'er, alle spitters aanzeggen dat zij zich de volgende dag weer naar Zevenaar moesten begeven – welgeteld twee kwamen er opdagen. Nu werd harder ingegrepen: in de nacht van maandag 25 op dinsdag 26 september werd een groep vooraanstaande inwoners door de Landwacht gearresteerd en bekend werd gemaakt dat zij zouden worden gefusilleerd als nu niet alle mannelijke inwoners van zeventien tot vijftig jaar zich voor het graafwerk kwamen aanmelden. Ca. driehonderd deden dat – het leven van de gijzelaars was voorlopig gered.

Uit Doetinchem, waar de spertijd belangrijk was verlengd (hij begon er al om zes uur 's avonds en eindigde pas om negen uur 's morgens), werden de eerste spitters op 18 september weggevoerd, te weinigen, vond

¹ Brief, 14 sept. 1944, van J. A. T., vermoedelijk aan de *Beaufragte* van de provincie Gelderland (Doc I-1681, a-11).